

ב' באלול תשס"ט, 22.08.09
גיליון מס' 170

פרשת שופטים

עגלה ערופה

מאת עמיקם עם שלם, קיבוץ ראש צורים

תשעת הפסוקים החותמים את פרשתנו, פרשת שופטים, יוצרים רושם של ספור דברים פשוט וזורם: נמצא חלל, כנראה מחוץ לתחום ישוב, יוצאים הזקנים והשופטים **שלנו** ומודים מרחק מן החלל אל הערים שמסביב, זקני העיר הקרובה ביותר אל החלל לוקחים עגלה – שמקיימת תנאי חוסר שימוש מסויימים ומורידים אותה אל נחל "איתן", שאף הוא מאופיין בחוסר שימוש מסוים, ושם זקני העיר הקרובה אל החלל עורפים את העגלה, הכהנים ניגשים, וביחד עם זקני העיר הקרובה רוחצים את ידיהם מעל לעגלה הערופה, ובדבריהם הם מנקים את עצמם מאחריות לרצח, ומבקשים (מי? לא ברור!) **כפרה** על הדם הנקי. הקטע מסתיים בציווי לבער את הדם הנקי, ולעשות הישר בעיני ה'.

שם הטכס והמעשים הנלווים אליו הוא "**עגלה ערופה**".

מהי התכלית הטכס והתהליך הנלווה אליו?

פרשנים, שעל פי הרוב מתאפיינים בכך שזמנם הוא מימי הביניים ואילך, רואים במעשה "עגלה ערופה" נטילת אחריות והטלת אחריות למעשה הרצח (ראו סיכומם של דברים אצל נ. לייבוויץ' "עיונים"). משה גרילק, ב"פרשה ופשרה", לאחר שתיאר בצורה ציורית את הטכס אומר: "כך, ידע כל אחד, באותן שעות, כי על כולם, ולא על הרוצח בלבד, הוטבע במעמד זה אות קין של רוצחים, פשוטו כמשמעו . . .". גם מ"עולם התנ"ך" עולה הבנה שמדובר בלקיחת אחריות או הטלתה, וכן בעוד מקומות.

מה המטרה של לקיחה זו של אחריות?

על פי החשיבה המודרנית, כאשר נעשים מעשים המוגדרים כ"רעים", לקיחת אחריות או הטלתה, תורמים למניעת המעשים בעתיד. אך, קיימות כמה נקודות העשויות להצביע על כיוון אחר. קודם כל, התורה מובילה את התהליך אל מושג **הכפרה** על הדם. מבחינתנו בתהליך הנוצר ב"עגלה ערופה", מושג **הכפרה** עלול לסתור את נטילת האחריות. יש חשש שתתעורר מחשבה שכיוון שקיים עניין של **כפרה**, הצבור אינו אשם ברצח, ואין מטילים עליו אחריות, והרי רצינו על ידי התהליך להטיל אחריות ולמנוע מעשה בעתיד. ריכוז ההלכות והדיונים בנושא "עגלה ערופה" מצוי ברובו הגדול במשניות ובתלמודים של מסכת **סוטה**, פרק תשיעי, ובמשנה תורה לרמב"ם, ספר נזיקין, הלכות "רוצח ושמירת הנפש". מן הדברים שם עולה כי, אם מצאו עדות סבירה שראתה או זיהתה את הרוצח, או שמצאו את הרוצח עצמו, אין מבצעים את הטכס. ושוב עולה שאלה:

מה בנוגע למניעת המעשים בעתיד, אם אין, בהכרח, הטלת אחריות על הכלל או ההנהגה?

ועוד ידוע שאם יש עיר גדולה יותר מן העיר הקרובה, על זקניה של העיר הגדולה לבצע את טכס "עגלה ערופה". אמנם ניתן להמשיך בעקרון הגודל של האוכלוסייה ולומר שבעולם בכללו האוכלוסייה גדולה יותר, ולפי כך נוכל לבטל את טכס "עגלה ערופה" לגמרי!!

אך, למרות שהתלמוד הבבלי הולך עם האפשרות הזאת הלאה, ההלכה ברמב"ם אינה מקבלת את ביטול הטכס בגלל רוצח שעלול לבוא מן העולם הגדול. מתוך כמה מן הדיונים סביב הבעיה (כסף משנה, אור שמח, הרב קפאח) עולה שמחמת העובדה שגם בתורה, וגם בספרות התלמודית הקרובה של העיר אל החלל, המתגלה על ידי מדידה, הינה נקודה מהותית בטכס, אי אפשר לבטלה בפתרון של רוצח הבא מן העולם הגדול.

קרוב ורחוק

ובכן, כאן צפה ועולה המדידה כגורם חשוב בטכס.

ונוסיף עוד כמה הלכות להבהרת העניין: (I) חמישה זקנים מבית הדין הגדול של העם צריכים לבצע את המדידה. (II) גם אם ברור בעליל מי העיר הקרובה (כלומר, שההרוג נמצא בצידה) מודדים מן ההרוג אל העיר. (III) בתוספתא ובתלמוד מודגש שיש מצווה במדידה.

מה תכליתו ומה חשיבותו של מעשה המדידה?

לדעתי, לתשובה לשאלה זו שני כיוונים: הראשון- הוא בחשיבות המדידה עצמה ותוצאותיה. השני- בחשיבות תהליך המדידה והתהליך המלווה אותה.

חשיבות המדידה בפועל נובעת מכך, שהיא מובילה להטלת האשמה ברצח על הנוכחים, ועד שלא יתגלה הרוצח, כל אנשי העיר וזקניה נושאים באשמה, ועליהם להתקדם בתהליך "עגלה ערופה" כדי להתנקות. חשיבות תהליך המדידה היא בהמתנה לזקני העם (הבאים מרחוק), ואחר כך בהמתנה לתוצאות המדידה, ואז בהכרזה על כניסה לתהליך "עגלה ערופה". נגזר על בעל חלקת האדמה, שבה תתבצע עריפת העגלה, שמכאן ואילך לא יוכל לעבד את האדמה שם.

שני הכיוונים דלעיל, מוליכים אותנו להבנה שככל שנמצא את הרוצח מהר יותר - כן ייטב, והתהליך המוביל לאשמה יפסק.

למה חשובה כל כך מציאת הרוצח??

אין אנו מחפשים אשמים בעלמא, אנו רוצים וצריכים כפרה. בעל "הכתב והקבלה" אומר שתהליך הכפרה על ידי עריפת העגלה אינו מספיק באמת, כי דם החלל יכופר לארץ רק בדם שופכו. וגם רבינו עובדיה ספורנו אומר: "הא- ל יתברך יכפר כשלא תדעהו (את הרוצח) ואתה, אם תדעהו (את הרוצח), תבערו קודם שיפעלו בו דיני שמיים". **לסיכומם של דברים:** על פי המקורות השונים, עולה שהכפרה האמיתית אינה נמצאת בעריפת העגלה ובטכס הנלווה, אלא דווקא במציאת הרוצח ובהבאתו לדין. (לתוספת עיון: מורה נבוכים, חלק ג', סוף פרק מ')

עמיקם עם שלם, חבר קיבוץ ראש צורים קרוב לארבעים שנה. מורה לחליליות, ומדריך הרכבים מוסיקליים. נולד בנוה צדק בתל אביב, גדל בבתי ים. נשוי לידידה (לבית נחליאל) בת קבוצת יבנה. לזוג ששה בנים (בנות אינן נספרות- כי אין) וכן, ששה נכדים.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.

תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: webmaster@kdati.org.il

אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il

הקיבוץ הדתי, דובנוב 7, ת.ד. 40015, תל אביב 64732 | טל: 03-607-2777 | פקס: 03-695-7039